

BOHUSLÄN

Munkedals-
bygd

Nr 3

1975

Årg. 6

MUNKEDALS HEMBYGDS- OCH FORNMINNESFÖRENING

VISBY RINGMUR

Hembygdsföreningens gotlandsresa i sommar, bjöd på åtskilliga sevärdade ting såväl på ön i stort, som i öns enda stad, Visby. Vi hade förmånen att på resan ha med en guide som inte bara visste allt om fastlandet kring Kalmar stad, utan även Öland och senare under färden på Gotland. Under fru Gunnel Johanssons ciceronskap fick vi tillfälle att beskåda det mesta av Gotlands sevärdheter och vid vårt besök i Visby, var stadsmuren eller ringmuren, ett byggnadsverk som tilldrog sig stort intresse och uppmärksamhet. Ringmuren är ett minne från medeltiden och ger åt staden en stämning av romantik och skönhet. Den är genom tiderna det väldigaste byggnadsverk som åstadkommits så tidigt som under 1100-talet. Det äldsta partiet anses vara Kruttornet och som utgjorde hamnens försvar mot inkräktare. För att Valdemar Atterdag år 1361 hade möjlighet att tränga in i staden måste han med sitt folk bryta ett hål i muren, strax intill nuvarande Söderport. För att markera denna historiska händelse uppförde sedermera tretton tinnar av olika utformning. Jungfrutornet i muren, har sin särskilda historia. Nils Guldsmed hade en fager dotter som enligt sägnen förrådade Visby åt Valdemar Atterdag och som straff härför, levande murades in i ringmuren. Allt enligt Selma Lagerlöf och Emilie Flygare-Carléns beskrivning och tolkning av denna makabra händelse i "rosornas och ruinernas" stad. Om ringmuren och mycket annat kring Gotland och Visby fick vi veta när vi i år besökte denna ö, som är belägen så långt från fastlandet och som benämnes för en "annorlunda ö".

Årets midsommarhelg bjöd på ett önskeväder vilket i hög grad, gynnade hembygdsföreningens traditionella program på Kaserna. Cirka 1500 personer hade denna soliga och varma midsommardag mött upp för att vara med om att fira de traditionella Wikner-spelen. Ett stort och omfattande arbete hade lagts ned veckorna före arrangemanget för att allt skulle klaffa. Vilket det också gjorde tillfullo. Uptakten skedde som förr om åren med en marsch från bron intill sjön Vassbotten vari deltog i första hand, alla i den till ett 80-tal starka musikkår från Kråkerøy i Norge, vilka gick i tåten och spelade orkestermusik. Därefter följde Skogshällens ridklubb, Munkedals folkdansgille, alla som var iförda bygdedräkter samt de många yrkesarbetande personer som på Kaserna tillverkade olika slag av arbeten. Bland de skilda slag av hantverk som förekom må nämnas korgbinderi och halmarbeten, tillverkning av takrännor i trä, linberedning som det tillgick på farfars tid. Spinning, knyppling och handduksvävning var något som intresserade alla. Troll och prydnadssaker var även en detalj som lockade folk till sig och "trollmor" hade många åskådare denna ljuvliga dag. På underhållningssidan är det svårt att tolka vilket som publiken uppskattade mest. Kråkerøy skolecorps gav konserter då och då under dagens lopp och alla var ense om, att ungdomarna var välkomna åter till wiknerbygden på Kaserna. Det var för övrigt andra gången blåsorkestern gästade Munkedal. "Saltstänk" drog en stor publik och sällskapet uppförde en kavalkad från decennier som gått. I programmet förekom både sång, musik och sketcher. Folkmusik med fyra fioler och ett dragspel är alltid omtyckt underhållning och för detta inslag svarade Arthur Lundberg med sina "nolhöttar". Publiken fick höra många sköna låtar med tyngdpunkt på norra Bohuslän där folkmusiken har växt sig stark under senare år. Skogshällens ridklubb, under ledning av Thomas Enarsson gav en alltigenom lyckad uppvisning och klubben har gästat Kaserna alltsedan 1971. I år förekom även ponnyridning från en ridskola i Färgelanda. Munkedals folkdansgille svarade för folkdans och deras framträdanden mottogs med belåtenhet. Gillet svarade även för dansen kring majstången för stora och små. Kaféteria och läskedrycksstånd hade fullt upp under några bråda timmar och detta hade också de kvinnor som sysslade med tillverkning och försäljning av lefsa och skörost. Som avslutning förekom musikgudstjänst i Munkedals kapell.

MINNEN FRÅN GOTLAND

Alla vi bussresenärer som anlände till Gotland, den annorlunda ön, som många hört och berättats om, men ännu ej upplevt dess säregna formation hade förmånen att i ett strål-
ande sommarväder i medio av juli anlända dit. Vi konstaterade genast, att allting var annorlunda än det vi var vana vid att se därhemma. Berggrunden och jorden var rikt kalkhaltig. De kalkhaltiga rika och uppblandade jordlagren, härstammade från ett tidsskede under silurtiden i ett tropiskt hav där omstörtningen skett för omkring 400 milj år sedan. Fossiler och förstenade växter har kring Gotlands kustremsor sköljts fram nedanför de branta klintarna och vi fick under vår resa se ett tydligt bevis på detta vid Rauterhorn på Fårö avlagringarna tydligt utmärkts av raukar i strandkanten.

Utmed vägkanten, både på Öland och Gotland, fick vi sällskap av vallmo och blåeld, ett blårott band som verkligen prydde utmed färdvägen. Men inte bara vid vägrenen, utan fastmer i lundar, ångar och hagar, fanns en slösande rikedom av en färgrik flora och många av dessa arter hade ett flertal av resenärerna aldrig skådat tidigare. En slösande och ständigt växlande färgprakt. Gotlandssolvändan var däremot svår att upptäcka. Kanske hade den blommat färdigt eller hade torkan orsakat fällning av blommorna. Den finns nordligast vid Lauter på Fårö. Givetvis är nattviolen en karaktärsblomma på Gotland men även den vita skogsliljan är utbredd, särskilt på våren. Kring blötmarker och kärr, trivs kärrknipp-
roten som hör till orkidéfloran. Folkvisans akvileja förekommer ganska rikligt men var sällsynt kring sekelskiftet.

Hembygdsföreningen hade förmånen att få njuta av verklig sommarvärme och en härlig sjötur. På framresan till Gotland fick resenärerna tillfälle att färdas över den nya Ölandsbron och vidare till Öns norra ände vid Byxelkrok och Grankullavik där sällskapet entrade färjan "Gotlandia". Efter omkring tre timmars färd syntes en svag kustremsa som efterhand växte och blev till ett ofantligt landområde och som blev anläggningsplats för färjan vid Klintehamn. Härifrån embarkerades sällskapet på bussen och kosan ställdes till Hoburgen på södra Gotland där hoburgsgubben ständigt blickar ut över havet. I år utsattes "hoburgaren" för en gassande sol vilket han enligt utsago inte lär tåla. Hans profil genom tiderna har inte förändrats. Det gäller bara att se honom från rätt synvinkel. Längre kom vi inte den dagen söderut men på återfärden hann vi bese Bottarve-

gården, några km söder om Burgsvik. Det är en sudergutnisk bondgård som var väl värt besök. Man fäste sig genast vid uthusbyggnaderna med s.k. "agtak" en halmliknande historia som var väl utförd i gammal stil. T.o.m. det lilla tröskhuset med sitt koniska tak var utförd och rekonstruerat efter gammalt mönster. I manbyggnaden fanns mycket att beskåda. Uppmärksamheten föll främst på äldre hushållsredskap för både inom- och utomhusbruk. Där fanns spinnrockar och kardor där kvinnorna till långt in på natten framställde garn till både strumpor, tröjor och kjolar. Manfolket tillverkade skålar av trä, lagade trasiga redskap och seldon. Man sjöng kring arbetet vid sådana tillfällen och för den som förstår "gutespråket" trallades på "Gamle Valu" och "Marsgaisten". Bottarvegården är ett gotländskt bondehem från 1800-talet och förvaltas av Hoburgs hembygdsförening.

Ett annat intressant inslag i färdprogrammet var Krusmyntagården norr om Visby där vi fick njuta av mångahanda doftande växter och anlagd i gammal klosterstil. Skandinavians största droppstengrotta fanns vid Lummelunda som även besågs. Efter en utsiktspunkt vid Höglintan blev det tillfälligt att besöka Kneipsgården där filmen om Pippi Långstrump inspelades.

Visby. Rosor och ruinernas stad. Gammal bebyggelse, romantiska gränder och omgiven av den gamla ringmuren och det gamla kruttornet, Visbys äldsta försvarsverk från slutet av 1600-talet. Vi fick se Silverhättan, en gata som sträckte sig utmed norra ringmuren. Visby gör verkligen skäl för namnet ruinernas stad. En intressant upplevelse att få se allt detta gamla på nära håll. Så värst många bilar fanns inte inom det gamla Visby. Det var därför behagligt att ströva omkring i staden och se på alla affärerna på "gågatan".

Mycket mer finns att förtälja om denna märkliga ö som kallas Gotland och vad vi hann med under ett par, tre härliga dagar på denna gutarnas paradis.

Stenskepp som byggdes på strandvallens tångsvepta dypning nådde på tusenårsfärden till gläntan i skogen vid stranden. Ständigt steg landet ur havet på stenskeppens färd om sekler, skeppen har färdats från havet och ankrat i furornas skugga, blåelden brinner som mareld och stjärnorna leder dem vägen.

1925 - 1975

Efter en mild vinter 1924-25 förutspåddes en kall och regnig sommar. För minnesgodas person-
er som verkade under 1925, minns också från
denna halvsekelsepok, att sommaren var varm, t.o.m.
betydligt varmare än föregående år. Året blev det
varmaste på ett par decennier och skörden utföll
rekordartad. Trots värmen, föll rikligt med regn
under flera perioder av sommaren 1925. Enligt en
årskrönika från samma år, fanns intet fall av sol-
styg, åtminstone inte i Sverige.
Från djurparker inrapporteras samma år att djur-
en led av värmen. En förklaring till lidandet
torde vara de otidsenliga utrymmen vari det vil-
da var instängt gentemot de moderna anläggningar
som finns idag. Allt enligt en årskrönika år 1925

= = = = =

Sök inträde i ortens hembyggsförening !
Lämna dess verksamhet ett stöd genom med-
lemskap ! Avgiften är endast 5:-kr pr per-
son och år och beloppet kan lämpligast in-
sättas på hembygdsföreningens postgirokonton
58 23 49 - 7

Den hemliga resan 1975.

En färd, full med gissningar och funderingar, om vart det
månade bära hän, utgick från Munkedal den 7 sept och det för-
sta målet var Svenneby ödekyrka som förevisades av fru I.
Persson. Nästa etapp blev hållristningen på Aspeberget i Tan-
um varpå följde en kaffepaus på Västerby gård. Sedan blev det
ånyo hemlighetsfullt då resan lades söderut ända till Rabba-
hede innan kursen styrdes mot Bullarens djurpark. Av de tal-
rika djurarter som fanns, förekom Kasuarer, Flarräv, Dövhjort,
Silverfasan, Kråsduva och Tukan. Därpå bar det iväg norrut ända
till Hävedalen mot gränsen till Norge och den första anhalt-
en blev Berby gård. Sedan fortsattes resan över Enningdalen
till Kornsjö och Ed. Här intogs middag för resenärerna på
Regnbågen. Aterfärden skedde över Rölunda och Gesäter. Det goda
vädret bidrog till att göra turen intressant och givande och
den från början hemlighetsfulla färden var icke längre någon
hemlighet. Gissningarna om vart turen månade gå, var åtskilliga
exempelvis Lysekil, Strömstad, Halden, m.fl.

-Den 21 sept åger en poäng- och skogspromenad rum med start
och mål från Gamla bruket kl 9 - 10 fm.

Sommarfesten på Kaserna.

För andra året i följd, kunde hembygdsföreningen fira sin sommarfest där huvudrätten bestod av risgrynsgröt, vällagad näringsrik och god. Innevarande år noterades en högre besöks-siffra än ett år tidigare och antalet besökare uppgick inalles till mellan 70 å 80 personer. Vädrets makter var inte särskilt nådiga inför grötfesten och de bord som dukats färdiga utomhus, fick snabbt omöbleras och festligheten fick därför avhållas inomhus. När sedan måltiden hunnit avslutas samlades alla utanför och det blev tid för "grötlunk" och nu hade solen kommit fram och promenaden ned till stranden av sjön Vassbotten hindrades ej av nederbörd.

Taktfast fiolmusik spelades av bröderna Yngve och Ivan Carlsson och till tonerna från deras instrument gick det både lätt och lekande att marschera från Wiknerstugan ned till sjöstranden och tillbaka igen.

Efter denna relativt korta promenad blev det dags för kaffe och under tiden blev det mera musik och toner frambringades från både dragspel och munspel. Stämningen var den allra bästa hela eftermiddagen och som avslutning på festligheten ägnades en stund åt gammaldans på lövad loge i den ladugårdsbyggnad som är under uppförande.

Då detta inslag på Kaserna tycktes vara till allas belåtenhet, enades man om, att under ett kommande år utöka festligheten till ett mera rikhaltigt program och kanske om allt går efter ritningarna, föreningen kan bjuda på ytterligare omväxling i form av nya idéer och uppslag.

7

Hembygdsföreningens sammankomster och program 1975-76.

- 19 okt Hembygdens dag i Håby kyrka. Högmässa kl 11 fm med predikan av kh N.E. Granström. Efter gudstjänstens slut, kyrkkaffe i församlingshemmet.
- 8 nov Årsavslutning i Folkets hus festsal. I programmet ingår medverkan av sångaren Elon Dahl, m.fl.
- 1976
- 8 mars Årsmöte
- 28 mars Besök på dalsländskt museum

= = = = =

Kvinnoöde på Dal.

Kroppefjäll på Dal är bekant för sina vidder och omfång. Fjället som är en låglänt bergskedja, är cirka 30 km långt och ungefär 10 - 15 km brett. Kroppefjälls högsta höjd är 238 m ö. havet eller 190 m ö. Vänerns yta. Fjället har emellertid intet med stora höjder att göra. I denna fjällvidd finns en utbredd flora av allhandla växter såsom bergslok, darrgräs och jungfrulin.

I denna vilda och delvis obändiga natur fanns tidigare en mängd torp och småställen där utkomsten för dess inbyggare var ganska torftigt.

"Anna på Näsba" var en av dem som hade sin försörjning på och kring Kroppefjället. "Näsba", som stället hette där Anna hade sin hemvist, låg faktiskt vid foten av fjället. Denna kvinna visste vad fattigdom och försakelser förde med sig men Anna var envis och härdade ut i den kärva omgivning där hon utövade sin livsgärning. Anna var helt och hållet ett naturens barn. Kanske var hon lite säregen till sitt lynne men en annars så rättsskaffens människa och tillika glad och framförallt en arbetssam och duktig kvinna. Att ingå äktenskap tycktes inte passa för "Anna på Näsba", redan efter en månad hade hon gjort sig kvitt sin partner och bodde sedan ensam i sin stuga. Flitig som Anna var, deltog hon ofta i sådana arbeten som skogsplantering, timmerkörning och annat tungt arbete. Det sades, att när gubbarna inte orkade med stockarna i skogen, skickade man bud på Anna och då fick timret fram.

Anna tog sig gärna en pris snus ibland. Fast hon ville inte riktigt tillstå denna svaghet. Det botade ormbett på hennes smådjur, menade Anna, när hon köpte snus hos handlanden. Anna hade gott handlag med sina djur och på vintrarna när kölden knäppte till, förde hon in sina kalvar och får i boningshuset där det var varmare än i ladugården. Anna hette Rudberg i efternamn. Hon avled 1957 men efterlämnar ett minne som aldrig riktigt kommer att förblekna hos de dalbor som kände henne. De minns när hon vandrade ned från fjället i fotsid kjol och stövlar med en näverkont på ryggen. Hon kunde berätta om allt från svunna tider. I en bandinspelning har "Anna på Näsba" utförligt berättat om sitt liv. Anna var den siste torparen på fjället. Efter hennes död har både stugan och ladugården jämnats med marken.

Targo.

Gotländsk Kryddkvast

Vid hembygdsföreningens resa till Gotland besökte vi en plats som de flesta länge ska minnas, nämligen Krusmyntagården, några km norr om Visby. Denna favoritplats förestås av Ingeborg Lindegård och gårdens anläggningar omfattar kryddväxter, läkewäxter och trolldomsörter, m.fl.

Krusmyntagården är en relativt ny anläggning, den tillkom 1969 och var fullt utbyggd 1971. Den är anlagd i rutor med korsgångar och påminner om gammal klosterstil. Ingeborg hade en hel del att förkunna om alla sina märkliga växter och hon berättade för en andäktigt lyssnande skara om hur man kan brygga örtté, plocka hälsobringande växter och förklarade om varje örts egenskaper. Ingeborg berättade, att till Krusmyntagården kommer varje år 1000-tals människor som vill veta och lära. För att njuta av färgprakten och dofterna. För att få råd och hjälp för bot av varjehanda krämpor. Med en glimt i ögonvrån berättar Ingeborg, att man helst bör plocka de undergörande växterna vid nymåne. "De gör bästa verkan då", säger hon.

Vi fick veta hur det går till att använda den gotländska kryddkvasten som innehåller sju doftrika kryddväxter och som i en svunnen tid, användes flitigt av kvinnorna på Gotland. Dessa plockade med sig innan de gick till kyrkan på söndagarna, en kvast av denna egendomliga växt, som de band ihop till en liten bukett och som fick plats i kjortelfickan eller möjligen innanför psalmbokens pärm. Eftersom predikan merendels pågick i ungefär ett par timmar, så kände sig kvinnorna upplivade av att då och då "lukta" på sin kyrkbukett. Då kvinnorna oftast blevo både trötta och sömniga i kyrkan, efter en lång veckas arbete och verksamhet, så kände de sig faktiskt upplivade genom att lukta på kryddkvasten.

Nysörten, är en annan växt som har goda egenskaper. Den är rätt allmän i vårt land och släkt med röllekan. Genom att torka nysörten blev den småningom pulveriserad så att den kunde fränkalla nysningar. Den ansågs viktig för folkhälsan och kunde bota huvudvärk. Man drog pulvret upp i näsan och verkningarna uteblev ej.

Den gotländska folkvisan "Uti vår hage där växer blå bär" innehåller ett flertal namn på våra vanligaste blomster, där även läkemedelsörterna har sin givna plats. Men visans underton nämner också något om "kom hjärtansfröjd. Vill du mig något så träffas vi där", vill samtidigt berätta om en kombination mellan människor och växtlivet på Gotland.